

Gilles Veinstein (1945-2013)

Güneş Işıksel

Gilles Veinstein 18 Temmuz 1945'te Paris'te doğdu. Louis-le-Grand lisesini bitirdikten sonra, 1966'da, ülkesinin en saygın yüksek öğretim kurumlarından École normale supérieure'e girdi ve *agrégé* olduğu 1970'de bu okuldan mezun oldu. Aynı yıllarda Sorbonne Üniversitesi'nde, École Pratique des Hautes Études'de (EPHE) ve Doğu Dilleri Okulu'nda (INALCO) çeşitli dersleri takip etti. Bitirme tezini verdiği EPHE'nin VI. biriminde Alexandre Bennigsen'in yanında çalışmaya başladı. Bu kurum 1975'de EHESS olarak yeniden düzenlendikten sonra, burada, 1977'de *maître assistant* ve 1988'de *directeur d'études* oldu. 1998'de Collège de France'a seçildi.

Veinstein'in 1970'lerden başlayarak 2010'lerde zamansız sona eren yapıtını tanımlamak, açıkçası pek kolay değil.¹ Her ne kadar eserlerinde öne çıkan bazı yönetsel problemlerle karşılaşma ve sürekli ortaya çıkan temaları gözden kaçırma riskini barındırsa da, daha açıklayıcı olacağından çalışmalarını dönemlere bölmek yararlı olacaktır. İlk makalelerini EHESS'te Rusbilimci Alexandre Bennigsen'in kurduğu çalışma merkezinin araştırma sorunsalları ekseninde geliştiren Veinstein, Tahrir, Gümrük Defterleri ve Kanunnameleri kullanarak XVI. yy. Kırım yarımadası ve Batı Karadeniz kıyı bölgelerinin iktisadi-mali, ticari ve toplumsal tarihi üzerine – çoğunlukla Mihnea Berindei ile birlikte – bir dizi oldukça hacimli ma-

1 En son 2007'de güncellenmiş liste için bkz. http://www.college-de-france.fr/media/gilles-veinstein/UPL43496_PUBLICATIONS_GILLES250607.pdf.

kale hazırlamıştır. Bunların yanında, yine yetmişli yıllarda, merkez-çeper iktisadi bağıntıları sorunsalının Doğu Akdeniz'e yeni uyarlanmaya başlandığı sıralarda İzmir bölgesindeki ayan oluşumlarıyla ilgili iki makalesi önemlerine rağmen diğer yapıtlarından farklı bir yerde dursa da, 1970'lerin sonundan itibaren tereke defterleri ve şeriiye sicillerindeki benzer kayıtlardan yola çıkarak hazırladığı çalışmaların, yapıtında bir süreklilik barındıran, Osmanlılar'da ölüm temasına bir girizgah niteliğinde olduğunu kaydedelim. Bu dönemdeki eserleriyle, ve yapıtının geneliyle de ilgili, yapılabilecek diğer bir saptama da, grup çalışmalarının tuttuğu yerle ilgili : EHESS'teki çalışma merkezinde Gilles Veinstein yalnızca Slav dillerindeki ve özellikle Rumence kaynaklar uzmanı Berindei ile birlikte çalışmamış, aynı zamanda hocası Bennigsen ve Karadeniz'de Ceneviz kolonileri uzmanı Michel Balard'la de ortak makalelere imza atmıştır. Keza, bu makalelere yine aynı merkezde çalışan yetkin paleograf Dilek Desaiive'in de çok önemli katkıları olmuştur. Paris'teki Türkiyât birikiminin önemli isimleri Louis Bazin, Pertev Naili Boratav ve Nicoara Beldiceanu ile de çalışan ve bir anlamda onların bilimsel mirasını tevarüs eden Gilles Veinstein'in, bu yıllarda, Ömer Lütfi Barkan'ın ve Halil İnalçık'ın 1950'lerden beri arzuladığı Osmanlı araştırmalarının, EHESS'in koridorlarında havasını soluduğu *Annales* okulu tarihçiliğiyle eklemlenmesinde çok önemli katkısının olduğu rahatlıkla söylenebilir.

1980'lere gelindiğinde ise Gilles Veinstein'in yapıtında bir dönüşümün yavaş yavaş uç verdiği görülüyor : İktisadi-mali tarihle ilgili önceki bulgularının sentezi niteliğindeki (örneğin Türkçe'ye de çevrilen *Çifilik-debate*) önemli makalelerin yanında, olaysıcı tarih (*histoire événementielle*) eksenindeki çalışmalar öne çıkmaya başlıyor. 1981'de yayınlanan Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'nin *Fransa Seyahatnâmesi*'nin geniş eklerle ve uzun bir önsözle Fransız okurlarına tanıttığı ilk kitabı, XVIII. yy.'in ilkyarısında Fransa-Osmanlı-Kırım ilişkileri üzerine olan bitirme ve yüksek lisans tezlerinden yola çıkarak hazırladığı ilk makalelerinin bir uzantısı olarak algılanabileceği gibi, I. Süleyman devri Osmanlı dış ilişkilerinin ayrı ayrı alanlarına değin (sınır ve vassal devletlerle ilişkileri, sefer düzenekleri, hatta doğrudan doğruya diplomatik yazışmalar) yapacağı çalışmaların habercisi olarak da görülebilir. 1990'daki Louvre müzesindeki Kanuni Sultan Süleyman sergisine katkısı ve yine aynı yıl konuyla ilgili düzenlediği sempozyum aslında on yıllık yoğun çalışmaların meyvesidir : Fransa, İtalya ve Polonya Kütüphanelerinden ve diğer ülkelerin arşivlerinden üzerine hiç eğilinmemiş belgeleri kullanan (Topkapı sarayındaki erken veya ön mühimme örnekleri) ve özellikle Kanuni Sultan Süleyman'ın Lehistan krallarıyla hem türlü sınır ilişkileri, hem de devletlerarası sorunlarla ilgili yazışmalardan yararlanan Veinstein, « Klasik Dönem » Osmanlı dışilişkileri yazımını yeni mecralara çekti. Mihnea Berindei ile birlikte

hazırladığı *Osmanlılar ve « Rumen elleri »*, 1544-1545, bölgenin siyasi tarihi, tabiiyet ilişkileri ve Doğu Avrupa'da Kazak sorunsalının ortaya çıkışıyla ilgili getirdiği yeni bulgular kadar, Mühimme Defterleri'nin kullanımı ve yayınlanmasına değin koyduğu yönetsel kurallardan ötürü çok önemli bir kitaptır. Alexandre Popovic ile birlikte hazırladığı çok hacimli ve Türkçe'ye de çevrilen İslâm'da tarikatlar üzerine en azından Fransa'da bir ilk olan kitabı ve hocası Bennigsen ve dostu İnalcık için hazırlanan armağan kitaplarının derlenmesine olan katkılarını da Veinstein'in ilgi alanlarının çeşitliliği ve ortak çalışmalara olan yatkınlığı adına burada kaydedelim.

Bir sonraki on yılda ise önceki yıllarda kullandığı diğer kaynak türleriyle yorularak yararlandığı tevarih müellefatı olmak üzere öyküleyici kaynakların Gilles Veinstein'in yapıtında, iyiden iyiye ortaya çıktığını görüyoruz. Bunların en önemli örnekleri, tarihsel antropoloji denemeleri olarak da görülebilecek Nicolas Vatin ile derlediği Osmanlılarda ölüm konulu derleme ve yine aynı yazarla birlikte yazdığı, ve bir an önce Türkiye'de yayınlanmasını şiddetle önerdiğimiz, *Sérail ébranlé* (Saray-ı Şikeste)dir. 1998'de seçileceği Collège de France dersleriyle iyice artmaya başlamak olan Osmanlı tarihinin değişik alanlarıyla ilgili hem bilimsel hem de popüler sentez makaleleri –bu noktaya ileride yeniden değineceğim– bu dönemde önem kazanmağa başlar. Veinstein, Collège de France'da, Osmanlı'nın kuruluşu, sultanların ünvanları, halifelik, Avrupa'da ilerleme ve sınırlar, diplomasi vd. hakkındaki derslerinde, Kapitülasyonlar –özellikle 1536'da Fransa'ya verilen–, Osmanlılar'da diplomasi olmaması ve bunların benzeri Batı tarih yazımında yaygın bazı efsaneleri çürütür. Bunun yanı sıra, aynı kurumdaki seminerlerinde Venedik'teki çok zengin Baylos Arşivi ve Nantes'daki Dış İşleri Bakanlığı Arşivindeki pek az bilinen Osmanlıca kaynak ve belgeleri gün ışığına çıkarır ve Osmanlı ticaret tarihini, özellikle de müstemelerin İstanbul'daki ticaretlerini, yepyeni bir bakışla ele almaya başlar. Ancak zamansız ölümü, bu konuda bizi, vefatından önce basılmış bir kaç makale ve Suraiya Faroqhi ile birlikte hazırladığı *Merchants in the Ottoman Empire* derlemesiyle yetinmeğe zorluyor. Son yıllardaki ortak çalışmalarının bir kısmının yayınlandığını görmeğe ömrü yettiyse de, bir kısmı ancak şimdilerde günyüzü görüyor.²

2 Bunlardan hemen akla gelenleri : Nicolas Vatin, Gilles Veinstein, Elizabeth Zachariadou, *Catalogue du fonds ottoman des Archives du Monastère de Saint-Jean à Patmos: les vingt-deux premiers dossiers*, Athènes, 2012 ; Claudia Römer, Nicolas Vatin, Gilles Veinstein, "Un mühimme defteri de 1563-1564 : le manuscrit Mxt 270 de la Bibliothèque Nationale de Vienne. Étude préliminaire accompagnée d'un dossier de six documents concernant les relations entre Soliman le Magnifique et Ferdinand de Habsbourg", *Archivum Ottomanicum*, 28 (2012), 5 – 48. François Georgeon ve Nicolas Vatin'le birlikte hazırladığı *Dictionnaire de l'Empire Ottoman* pek yakında Fayard yayınlarından çıkacak.

Gilles Veinstein'in Osmanlı tarihçiliğine katkısı, elbette, bir tek yukarıda ister istemez eksik bir şekilde değerlendirilen yayınlarla sınırlı değil: bu satırların yazarı da dahil yetiştirdiği onlarca öğrenci, uzun yıllar Batı Avrupa'daki tek Türkiyât dergisi olan *Turcica*'ya neredeyse kuruluşundan başlayarak yıllar içinde artan katkısı ve Fransa'da Türkiye ve Osmanlı tarihini kitlelere tanıtmaya faaliyetleri bir çırpıda akla gelenler. Bernard Lewis'in 1915'teki Ermeni kıyımına yönelik fikirlerini (ve buna bağlı davadaki konumunu) desteklemek üzere Nisan 1995'te *l'Histoire* dergisinde yayınlanan makalesine verilen tepkiler, Veinstein'in yalnız bilim hayatını değil yaşamını da enikonu etkilemiştir. Pek değerli usta, toprağın bol olsun!